

Type of Article (Review Article)

The Role Of Islamic Cultural Principles In Civil Liability Obligations With Emphasis On Social Trust: A Comparative Study Of Iran And Egypt

Hossein Dashtianeh: Department of Private Law, Bu.C, Islamic Azad University, Bushehr, Iran.

***Golam Hossein Afras:** Department of Private Law, Bu.C, Islamic Azad University, Bushehr, Iran.

Mohammad Afras: Department of Private Law, Bu.C, Islamic Azad University, Bushehr, Iran.

Article Einfo

Received: 2025/04/26
Accepted: 2025/09/09
pp. 72-81

Keywords:

Civil Liability
Islamic Culture
Social Trust
Iran And Egypt

Abstract

Civil liability obligations in emergency situations play a crucial role in promoting social cohesion and safeguarding human rights, particularly through the lens of Islamic cultural principles and social trust. This study aims to conduct a comparative analysis of the influence of Islamic principles on civil liability obligations and to examine their relationship with social trust in the legal systems of Iran and Egypt. Employing a qualitative, non-survey, descriptive-analytical approach, data were collected through extensive library and documentary research. Findings indicate that in Iran, jurisprudential principles such as La Dharar (no harm) and Tasbib (causation), grounded in Article 1 of the Civil Liability Act of 1960 (1339 SH), form the foundation of civil liability obligations. However, the absence of explicit criminalization of failure to assist limits the practical enforcement of these obligations. In Egypt, Article 242 of the Penal Code strengthens the duty to rescue by criminalizing inaction, although technological challenges and limited access to emergency infrastructures in some regions hinder full implementation. The comparative analysis suggests that harmonizing Islamic jurisprudential principles with the development of emergency technologies and public education can reinforce rescue obligations, enhance social trust, and reduce human losses. Consequently, the study emphasizes the necessity of revising civil liability laws in Iran, enhancing technological capacities, and promoting a rescue culture rooted in Islamic principles.

Citation: Dashtianeh, Hossein. Afras, Golam Hossein. Afras, Mohammad. (2025). The Role Of Islamic Cultural Principles In Civil Liability Obligations With Emphasis On Social Trust: A Comparative Study Of Iran And Egypt. *Journal Of Socio-Cultural Changes*, 22, Special Issue 1; (Serial No. 87): 72-81.

DOI:

***Corresponding Author:** Golam Hossein Afras

E-mail Address: gh.afra1355@iau.ac.ir

Tel: +989177721518

Extended Abstract

Introduction

This study presents a comparative analysis of civil liability in emergency situations within the legal frameworks of Iran and Egypt, emphasizing the interconnection between Islamic cultural principles and social trust. In both countries, concepts such as La Dharar (no harm), preservation of life, and Ihsan (benevolence) serve not only as jurisprudential norms but also as foundational cultural values shaping mutual trust and the moral obligation to aid others. In Iran, the lack of explicit criminalization of omission and the difficulty of proving negligence within the civil liability framework reduce individual incentives for rescue actions, negatively impacting social trust. In contrast, in Egypt, the criminalization of inaction and clear legal safeguards ensure the enforcement of obligations, reinforcing a culture of civic participation and public trust. Nonetheless, challenges such as insufficient emergency infrastructures, unequal access to technology, and inadequate public education hinder the full realization of these obligations. This research posits that integrating Islamic jurisprudential principles with clear legal mechanisms and modern emergency technologies can enhance social trust and mitigate the human costs of inaction. The study aims to identify strengths and weaknesses in the legal systems of Iran and Egypt and to demonstrate the potential of Islamic values in simultaneously enhancing legal efficacy and social cohesion. Its originality lies in reinterpreting civil liability arising from omissions as a practical manifestation of the relationship between Islamic culture, social trust, and modern legal systems.

Methodology

This study employs a qualitative, descriptive-analytical, non-survey approach, structured in two primary stages. In the first stage, fundamental concepts related to altruism, the duty to rescue, and their jurisprudential and legal foundations in Iran and Egypt were examined through library and documentary sources to establish the theoretical and conceptual framework, emphasizing Islamic principles such as La Dharar and Tasbib and relevant statutory provisions. In the second stage, the collected data were analyzed using directed content analysis based on pre-established categories, including jurisprudential foundations, national legislation, and legal and social manifestations. Concrete cases, such as traffic accidents and natural disasters, were evaluated as practical examples. Data collection tools included systematic note-taking from scholarly articles, legal texts, and reliable online sources. The collected data were organized, classified, and analyzed according to the research plan. This methodology, grounded in authoritative legal and scholarly sources, enables a coherent theoretical explanation and the development of practical recommendations for promoting a culture of rescue and revising civil liability laws in Iran and Egypt.

Results And Discussion

The study reveals that Islamic cultural principles—particularly La Dharar, Ihsan, and preservation of life—play a central role in establishing and reinforcing civil liability obligations related to rescuing others in emergencies in both Iran and Egypt. These principles encompass ethical, social, and legal dimensions, shaping social trust as a key component of citizen interactions and legal institutions. In Iran, the ethical and cultural emphasis of these principles reproduces social trust through intrinsic religious values, whereas in Egypt, the direct integration of Islamic principles into civil and penal law provides legal enforcement mechanisms, strengthening social trust through formal guarantees. Comparative analysis indicates that both legal systems require three conditions for civil liability: the existence of harm, a harmful omission, and a causal link. However, differences in technological infrastructure, public education, and legal tools influence the quality and extent of fulfillment of these obligations. Practical cases such as traffic accidents, natural disasters, industrial incidents, and medical emergencies highlight the importance of integrating jurisprudential principles, civil law, and modern technologies to enhance social responsibility and trust. The findings indicate that combining Islamic cultural principles with legal tools and modern emergency technologies can strengthen social trust, citizen accountability, and social cohesion while reducing human and legal costs associated with omissions. In Iran, insufficient public education and limited technological capacity hinder full implementation of obligations, with civil laws exerting limited influence on fostering a rescue culture. Conversely, in Egypt, explicit penal provisions and more developed infrastructures encourage proactive action, although marginalized regions remain challenged. Accordingly, the study emphasizes the need to revise and expand Iran's legal framework, enhance public education, and develop emergency technologies, while in Egypt, extending technological infrastructures to underserved areas and training citizens in rescue skills can ensure the full realization of civil liability obligations and social trust. These findings demonstrate that the integration of jurisprudential principles with legal mechanisms and technology can simultaneously enhance legal effectiveness, social cohesion, and a culture of rescue.

نقش اصول فرهنگ اسلامی در تعهدات مسئولیت‌مدنی باتأکید بر اعتماد اجتماعی، مطالعه تطبیقی ایران و مصر

حسین دشتیان: گروه حقوق خصوصی، واحد بوشهر، دانشگاه آزاد اسلامی، بوشهر، ایران.

* غلامحسین افراس: گروه حقوق خصوصی، واحد بوشهر، دانشگاه آزاد اسلامی، بوشهر، ایران.

محمد افراس: گروه حقوق خصوصی، واحد بوشهر، دانشگاه آزاد اسلامی، بوشهر، ایران.

اطلاعات مقاله	چکیده
تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۲/۰۶ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۶/۱۸ شماره صفحات: ۸۱-۷۲	تعهدات مسئولیت‌مدنی در راستای نجات دیگری در شرایط اضطراری، از منظر اصول فرهنگ اسلامی و اعتماد اجتماعی، نقش مهمی در تقویت هم‌بستگی و رعایت حقوق انسانی دارد. این پژوهش باهدف تحلیل تطبیقی تأثیر اصول اسلامی بر تعهدات مسئولیت‌مدنی و بررسی ارتباط آن با اعتماد اجتماعی در نظام‌های حقوقی ایران و مصر انجام شده است. روش تحقیق توصیفی-تحلیلی با ماهیت کیفی و غیرپیمایشی به کار گرفته شده و داده‌ها از طریق مطالعه کتابخانه‌ای و اسنادی جمع‌آوری شده‌اند. نتایج نشان می‌دهد که در ایران، اصول فقهی مانند «لا ضرر» و «تسبیب»، مبتنی بر ماده ۱ قانون مسئولیت‌مدنی مصوب ۱۳۳۹ شمسی، مبنای تعهدات مسئولیت‌مدنی هستند، اما فقدان جرم‌انگاری صریح عدم کمک، محدودیت‌هایی در اجرای عملی این تعهد ایجاد کرده است. در مصر، ماده ۲۴۲ قانون کیفری، با جرم‌انگاری عدم اقدام، تعهد به نجات را تقویت می‌کند، اگرچه چالش‌های فناوری و دسترسی محدود به زیرساخت‌های امدادی در برخی مناطق مانع تحقق کامل آن است. مطالعه تطبیقی نشان می‌دهد که هماهنگی میان اصول فقهی اسلامی، توسعه زیرساخت‌های فناوری امدادی و آموزش عمومی، می‌تواند تعهد به نجات و اعتماد اجتماعی را تقویت کرده و خسارت‌های انسانی را کاهش دهد. طوری که، پژوهش بر ضرورت بازنگری قوانین مسئولیت‌مدنی در ایران، ارتقای ظرفیت‌های فناوری و ترویج فرهنگ امداد رسانی مبتنی بر اصول اسلامی تأکید دارد.

واژگان کلیدی:

مسئولیت‌مدنی
فرهنگ اسلامی
اعتماد اجتماعی
ایران و مصر

استناد: دشتیان، حسین. افراس، غلامحسین. افراس، محمد. (۱۴۰۴). نقش اصول فرهنگ اسلامی در تعهدات مسئولیت‌مدنی باتأکید بر اعتماد اجتماعی، مطالعه تطبیقی ایران و مصر. فصلنامه تغییرات اجتماعی-فرهنگی، دوره ۲۲، ویژه‌نامه، شماره ۱؛ (پیاپی ۸۷)، ۸۱-۷۲.

DOI:

مقدمه

در نظام‌های حقوقی ایران و مصر، که هر دو ریشه در فقه اسلامی و قواعد عرفی-مدنی دارند، مسئولیت مدنی در شرایط اضطراری تنها یک بحث فنی حقوقی نیست، بلکه جلوه‌ای از پیوند میان اصول فرهنگ اسلامی و اعتماد اجتماعی است (Dehdashti, 2025: 2). اصولی چون «لاضرر»، «حفظ نفس» و «احسان»، نه تنها در متون فقهی بلکه در بافت اجتماعی و فرهنگی این کشورها جایگاه بنیادین دارند و بر شکل‌گیری هنجارهای اعتماد متقابل، هم‌بستگی اجتماعی و التزام به یاری دیگران تأثیرگذارند (عالم‌زاده، ۱۴۰۲: ۵۳؛ ثانی‌پور، ۱۴۰۴: ۴۴). تعهد به نجات دیگری در شرایط بحرانی - خواه در حوادث طبیعی، تصادفات شهری یا بحران‌های بهداشتی - به‌منزله آزمونی برای میزان کارآمدی پیوند میان فرهنگ اسلامی و اعتماد اجتماعی تلقی می‌شود. در ایران، چارچوب حقوقی عمدتاً بر مسئولیت مدنی (ماده ۱ قانون مسئولیت مدنی ۱۳۳۹ شمسی)، استوار است و فقدان جرم‌انگاری صریح برای ترک فعل، اثبات تقصیر و ایجاد ضمان را دشوار کرده است. این امر در عمل، بر سطح اعتماد اجتماعی تأثیر منفی گذاشته و موجب کاهش انگیزه‌های فردی برای مشارکت در امدادسانی می‌شود، زیرا افراد از پیامدهای حقوقی یا از فقدان حمایت قانونی بیم دارند. در مقابل، مصر با جرم‌انگاری ترک کمک در ماده ۲۴۲ قانون کیفری و ماده ۱۶۹ قانون مدنی (۱۹۴۸ میلادی)، رویکرد الزام‌آورتری دارد و از این طریق، ضمن افزایش ضمانت اجرا، نوعی فرهنگ مشارکت و اعتماد عمومی را تقویت کرده است. با این حال، در هر دو کشور، چالش‌هایی چون کمبود زیرساخت‌های امدادی، نابرابری در دسترسی به فناوری و ضعف آموزش‌های عمومی، مانع تحقق کامل این تعهد و تبلور اجتماعی آن شده است. از منظر فرهنگی-اجتماعی، این مسئله به پرسشی عمیق‌تر می‌انجامد: تا چه اندازه اصول فرهنگ اسلامی در عمل توانسته‌اند تعهد به نجات را در ایران و مصر تقویت و مبنای تولید اعتماد اجتماعی را پایدار کنند؟ اعتماد اجتماعی، به‌عنوان سرمایه‌ای جمعی، هنگامی تقویت می‌شود که افراد اطمینان یابند عمل به اصولی چون ایثار، کمک متقابل و مسئولیت‌پذیری، نه تنها ارزش اخلاقی بلکه حمایت حقوقی و اجتماعی در پی خواهد داشت. پژوهش حاضر بر این فرض استوار است که تلفیق اصول فقهی اسلامی با ابزارهای نوین فناوری و سازوکارهای حقوقی روشن، می‌تواند زمینه ساز ارتقای اعتماد اجتماعی و کاهش هزینه‌های انسانی ناشی از ترک فعل شود. بر همین اساس، هدف این پژوهش تحلیل تطبیقی نقش اصول فرهنگ اسلامی در تعهدات مسئولیت مدنی در ایران و مصر، با تأکید ویژه بر اعتماد اجتماعی است. این مطالعه می‌کوشد با بررسی نقاط قوت و ضعف نظام‌های حقوقی دو کشور، نشان دهد که چگونه بهره‌گیری از ارزش‌های فقهی همچون «لاضرر»، «احسان» و «حفظ نفس»، همراه با توسعه فناوری‌های امدادی و آموزش‌های عمومی، می‌تواند هم‌زمان کارآمدی حقوقی و انسجام اجتماعی را تقویت کند. نوآوری پژوهش آن است که مسئولیت مدنی ناشی از ترک فعل را نه صرفاً یک مقوله حقوقی، بلکه بازتابی از رابطه میان فرهنگ اسلامی، اعتماد اجتماعی و نظام‌های حقوقی مدرن می‌نگرد؛ رابطه‌ای که در صورت مدیریت صحیح، ظرفیت ارتقای عدالت اجتماعی و هم‌بستگی انسانی را داراست.

پیشینه تحقیق

بهادری‌جهرمی و شکرالهی (۱۴۰۳)، در بررسی «نظارت شرعی بر قوانین و مقررات در نظام حقوقی مصر و ایران»، با رویکرد توصیفی-تحلیلی به مقایسه سازوکارهای نظارت شرعی در دو کشور پرداخته‌اند. هدف اصلی آنان واکاوی جایگاه شرع در قانون اساسی، نهادهای مسئول و رویه‌های نظارتی است. یافته‌ها نشان داد که در ایران، شورای نگهبان نقش محوری در نظارت شرعی دارد و بر تمامی قوانین مصوب پارلمان از منظر انطباق با شریعت اسلامی نظارت می‌کند؛ در حالی که در مصر، دادگاه عالی قانون اساسی وظیفه را برعهده داشته اما تنها به صورت محدود و منفعلانه، مصوبات پارلمان را از جهت انطباق با اصول کلی شریعت و آن هم در روندی قضایی بررسی می‌نماید. مقایسه دو نظام حقوقی نشان داد که نظام ایران از نظر شدت و گستره نظارت شرعی فعال‌تر است، در حالی که نظام مصر بیشتر بر محدودیت‌های شکلی و قضایی تمرکز دارد (بهادری‌جهرمی، شکرالهی، ۱۴۰۳: ۲۰۱-۱۷۷). خیری (۱۴۰۱)، در پژوهش خود با عنوان «مسئله اعتماد اجتماعی در نظام اجتماعی/اسلام»، با روش توصیفی-تحلیلی به تبیین ابعاد مختلف اعتماد اجتماعی در چارچوب تعالیم اسلامی پرداخته است. هدف اصلی مطالعه، تبیین جایگاه اعتماد اجتماعی به‌عنوان یکی از مؤلفه‌های اساسی سرمایه اجتماعی در نظام اجتماعی اسلام است. یافته‌ها نشان داد که مفاهیم بنیادینی همچون ایمان، تقوا، ولایت مؤمنانه، کرامت‌انسانی، تعاون، تکافل، مواسات، صدقه، وقف، عمل صالح و حسن خلق، همگی ناظر به تقویت اعتماد اجتماعی‌اند. نویسنده در بخش اعتقادی به سنت‌های الهی و نقش توکل پرداخته و در اصول فقه به مباحث خبر واحد و بنای عقلاء اشاره کرده است. همچنین

در حوزه اخلاق اجتماعی، بر ضرورت اعتماد متقابل میان مؤمنان و روابط برادرانه در جامعه تأکید شده و در عرصه فقهی، عناصر ساختاری و عاملیتی مقوم اعتماد اجتماعی از جمله حق‌الله و حق‌الناس، رابطه اخوت، نبوت و امامت تحلیل گردیده است. پژوهش نشان می‌دهد که بسیاری از آموزه‌های اخلاقی و فقهی اسلام به صورت مستقیم یا غیرمستقیم اعتماد اجتماعی را تقویت می‌کنند و در عین حال نسبت به خطرات اعتماد بی‌جا (خیری ۱۴۰۱: ۲۸۱-۲۶۵). احمدزاده‌باز و مهریار (۱۳۹۶)، با «مطالعه تطبیقی مسئولیت‌مدنی ناشی از مالکیت بر اشیاء و عوامل رفع آن در حقوق ایران و مصر»؛ با شیوه تطبیقی به بررسی یکی از مهمترین اقسام مسئولیت‌مدنی پرداخته‌اند. هدف اصلی جستار، تبیین مبانی مسئولیت ناشی از مالکیت بر اشیای چون بنا، اتومبیل و حیوان و مقایسه آن در دو نظام حقوقی ایران و مصر است. یافته‌ها نشان داد در حقوق ایران، مسئولیت مالک بنا و حیوان بر پایه تقصیر استوار است و زیان دیده موظف به اثبات کوتاهی مالک در انجام وظیفه مراقبت و حفاظت می‌باشد. در مقابل در حقوق مصر، قانون‌گذار برای سهولت جبران خسارت، مسئولیت مالک اشیاء را مطلق دانسته و او را مکلف به جبران خسارت ناشی از مال خود می‌داند، مگر اینکه وقوع خسارت ناشی از قوه قاهره اثبات شود. این تفاوت مبنایی میان دو نظام حقوقی و نیز عوامل رفع مسئولیت‌مدنی در هر کدام به تفصیل مورد کاوی قرار گرفته است (احمدزاده‌باز، مهریار، ۱۳۹۶: ۸۸-۷۳). سلطانی‌نژاد (۲۰۱۸)، در مطالعه «Iran And Egypt: Emotionally Constructed Identities And The Failure To Rebuild Relations. Journal» به بررسی چرایی ناکامی در برقراری مجدد روابط دیپلماتیک ایران و مصر پرداخته است. با رویکرد تحلیلی نشان می‌دهد که هویت‌های برساخته عاطفی دو کشور، مانع اصلی در بازسازی روابط هستند. یافته‌ها حاکی از آن است که در ایران، مؤلفه ملی هویت سیاسی بانوعی کینه نسبت به عربی‌گرایی پیوندخورده و موجب بی‌میلی به حل و فصل مسائل با مصر شده است. مؤلفه مذهبی هویت ایرانی، به دلیل مخالفت مصر با هویت شیعی، نوعی خصومت را بازتولید می‌کند. افزون بر این، بُعد ضدعربی هویت ایران نیز به سبب هم‌پیمانی مصر با ایالات متحده و آشتی اخیر با اسرائیل، احساسات منفی نسبت به مصر را تشدید می‌کند. و ناسیونالیسم عربی به عنوان رکن اصلی هویت سیاسی مصر، بیگانگی و فاصله‌گذاری از ایران را تقویت کرده است. در مجموع، این پیش‌زمینه‌های عاطفی منفی و نبود منافع مادی فوری، توضیح‌دهنده تداوم شکست دو کشور در بازسازی روابط دیپلماتیک هستند (Soltaninejad, 2018: 483-506). معادل و آزادارمکی (۲۰۰۱)، با عنوان «The Worldviews Of Islamic Publics: The Cases Of Egypt, Iran, And Jordan» به تحلیل تطبیقی باورهای دینی، هویت ملی و نگرش‌های فرهنگی مردم سه کشور اسلامی مصر، ایران و اردن پرداخته‌اند. داده‌های پژوهش حاصل از پیمایش‌های ملی و نماینده در چارچوب «پژوهش ارزش‌های جهانی»، است که طی سال‌های ۲۰۰۱ تا ۲۰۰۶ میلادی، انجام شد (۳۰۰۰ نفر مصری، ۲۵۳۲ نفر ایرانی و ۱۲۲۲ نفر اردنی). یافته‌ها نشان داد میان سه کشور تفاوت‌های معناداری در شاخص‌هایی همچون باورهای دینی، میزان دینداری، نگرش به فرهنگ غرب، تعداد ایدئال فرزندان، نگرش به ازدواج و زنان، روابط خانوادگی و اعتماد به نهادهای اجتماعی وجود دارد. همچنین نتایج بیانگر تفاوت‌های نسلی و آموزشی در ابعاد هم‌چون باورهای مذهبی، اعتماد به مسجد، هویت ملی، اعتماد به حکومت و نگرش به روابط جنسیتی است. پژوهش براین برآیند دست یافت که نوع رژیم سیاسی در هر کشور نقش تعیین‌کننده‌ای در شکل‌گیری و تفاوت دیدگاه‌های عمومی نسبت به دین، هویت و ارزش‌های اجتماعی دارد (Moaddel, Azadarmaki, 2001: 299-319).

ادیات و مبانی نظری

فرهنگ اسلامی شامل مجموعه‌ای از ارزش‌ها و هنجارهای اخلاقی است که رفتار فردی و اجتماعی را هدایت می‌کند. فلاسفه و متفکران اسلامی همچون *آیت‌الله محمدفاضل لنکرانی*، بر اهمیت قواعدی مانند «لا ضرر» و «احسان»، تأکید کرده‌اند که زمینه مسئولیت‌پذیری فردی و اجتماعی را فراهم می‌کنند. همچنین حمید تابش، بر نقش اخلاق اسلامی در ایجاد انگیزه برای اقدامات خیرخواهانه و نوع‌دوستانه در شرایط بحرانی تأکید دارد (Raisi, 2024: 121). از منظر فلسفه اخلاق، جان راولز^۱، عدالت و انصاف را به عنوان اصول بنیادین برای ایجاد تعهدات اجتماعی مطرح می‌کند که با ارزش‌های اسلامی هم‌پوشانی دارد. در تحلیل تطبیقی، اصول فرهنگ اسلامی با نظریه‌های جهانی اخلاق و مسئولیت، مانند مفهوم «Duty Of Care»، در حقوق بین‌الملل و مسئولیت بشر دوستانه، هم‌راستا است (هوشمند فیروزآبادی، ۱۴۰۱: ۳۱؛ نظری گزنق، ۱۳۹۴: ۲۸). تام بیوشامپ^۲ و جیمز چایلدرس^۳، معتقدند که تعهد اخلاقی

^۱ John Rawls

^۲ Tom Beauchamp

^۳ James Childress

به پیشگیری از ضرر و کمک به دیگران، مبنایی جهانی دارد و می‌تواند در چارچوب اسلامی بازتعریف شود. همچنین محمود حدادی، بر این باور است که تلفیق اصول فقهی و حقوقی، چارچوبی جامع برای تحلیل مسئولیت‌مدنی فراهم می‌کند. حسن طباطبایی‌لطفی، قاعده «تسبیب» را مورد توجه قرار داده و تأکید می‌کند که هرگونه ترک فعل که منجر به ضرر شود، از منظر اخلاق و حقوق قابل پیگرد است (کرافورد، ۱۴۰۴: ۶۱؛ پناهی، ۱۳۹۴: ۷۴). همچنین احمد عبدالرزاق سنهوری^۴، بر هم‌پوشانی اخلاق اسلامی و مسئولیت‌مدنی مدرن تأکید دارد. اعتماد اجتماعی به‌عنوان سرمایه فرهنگی و ساختاری، نقش تعیین‌کننده‌ای در ایجاد رفتار مسئولانه دارد (سنهوری، ۲۰۰۹: ۱۸۹-۱۶۰). رابرت پوتنام^۵، نشان می‌دهد که جوامع با اعتماد اجتماعی بالا، سطح مشارکت مدنی و تعهدات اخلاقی بالاتری دارند. به‌بیانی اعتماد اجتماعی موجب تقویت حس مسئولیت و همکاری در شرایط بحرانی می‌شود (عزیزی، ۱۳۹۹: ۴۹؛ کرافورد، ۱۳۹۷: ۵۱). جیمز کلمن^۶، اعتماد اجتماعی را به‌عنوان نیرویی که افراد را برای همکاری و رعایت تعهدات اخلاقی ترغیب می‌کند، تحلیل می‌کند. از منظر حقوق تطبیقی و فلسفه اجتماعی، اعتماد اجتماعی می‌تواند به‌سان میانجی بین ارزش‌های اخلاقی و الزامات قانونی عمل کند (محسنی، جوهر، ۱۳۹۳: ۸۸). حتی در نبود قوانین صریح، جوامع با سرمایه اجتماعی بالا، افراد را تشویق به اقدام مسئولانه می‌کنند و سطح تعهدات اخلاقی و قانونی را افزایش می‌دهند. جان راولز^۷، نیز نشان می‌دهد که اعتماد اجتماعی، عامل تقویت عدالت توزیعی و دسترسی برابر به حمایت اجتماعی در شرایط اضطراری است. نظریه‌های مسئولیت‌مدنی چارچوب تحلیل حقوقی و اخلاقی تعهدات فردی و اجتماعی را فراهم می‌کنند (حسینی، ۱۴۰۰: ۲۲؛ میرداداشی، ۱۳۹۹: ۸۵). طوری که سنهوری، بر اهمیت مسئولیت مبتنی بر تقصیر و عدالت تأکید می‌کند، درحالی که حدادی، مسئولیت تضامنی را برای شرایط پیچیده که چندین فرد در ایجاد خسارت دخیل‌اند، تحلیل می‌کند. رنست وینریب^۸، نیز مسئولیت اخلاقی را به‌عنوان مکمل تعهد قانونی مطرح می‌کند و بر اهمیت انصاف در ارزیابی عملکرد افراد تأکید دارد (Powell, 2015: 779). ترکیب اصول اخلاقی فرهنگ اسلامی با نظریه‌های مسئولیت‌مدنی نشان می‌دهد که قواعد «لا ضرر» و «احسان»، چارچوبی اخلاقی و حقوقی برای مسئولیت ایجاد می‌کنند (دینداری، ایروانی، ۱۳۹۲: ۱۱۱). تحلیل تطبیقی ایران و مصر نشان می‌دهد که چارچوب‌های فرهنگی و قانونی، تأثیر مستقیم بر مسئولیت‌پذیری دارند. فرانسوا مرقس^۹، در مطالعات تطبیقی نشان می‌دهد که در مصر، مسئولیت تضامنی و قوانین مدنی و کیفری، افراد را به اقدام در شرایط بحرانی ملزم می‌کند، درحالی که در ایران، نقش اعتماد اجتماعی و اصول اخلاقی برجسته‌تر است. سعید صفایی و احمد رحیمی بر اهمیت فرهنگ و اخلاق در ارتقای تعهدات مدنی در ایران تأکید دارند. هم‌بستگی فرهنگی و چارچوب قانونی، رفتار مسئولانه را شکل می‌دهند و در طراحی سیاست‌های عمومی و قانونی نقش مؤثری دارند (بشارتی‌هولاسو و دیگران، ۱۴۰۲: ۸۱). کنراد زویگرت^{۱۰} و هین کوتز^{۱۱}، نیز در مطالعات تطبیقی بر اهمیت هم‌پوشانی فرهنگ و قانون در ارتقای مسئولیت اجتماعی تأکید دارند. به‌طور خاص، اصول اسلامی نه‌تنها بنیان نظری مسئولیت‌مدنی را تقویت می‌کنند، بلکه با پیوند زدن آن به اعتماد اجتماعی، زمینه‌ای برای بازخوانی کارکردهای اخلاقی و اجتماعی این نهاد در نظام‌های حقوقی اسلامی فراهم می‌آورند.

مواد و روش تحقیق

این پژوهش بر مبنای توصیفی-تحلیلی و با ماهیت کیفی و غیرپیمایشی طراحی شده است. در گام نخست، مفاهیم بنیادین مرتبط با نوع‌دوستی، تعهد به نجات دیگری، و مبانی فقهی و حقوقی آن در نظام‌های حقوقی ایران و مصر با استفاده از منابع کتابخانه‌ای و اسنادی مورد بررسی قرار گرفته‌اند. در این بخش تلاش شده است تا با تبیین اصول اسلامی همچون «لا ضرر» و «تسبیب»، و مواد قانونی مرتبط در دو کشور، چارچوبی نظری و مفهومی فراهم شود. در گام دوم، داده‌های گردآوری‌شده براساس تحلیل محتوای جهت‌دار و باتکیه بر مقولات از پیش تعیین‌شده (مبانی فقهی، قوانین ملی، مصادیق حقوقی و اجتماعی)، طبقه‌بندی و تحلیل شده‌اند.

^۴ Abd El-Razzak El-Sanhuri

^۵ Robert Putnam

^۶ James Coleman

^۷ John Rawls

^۸ Ernest J. Weinrib

^۹ Francois Marcus

^{۱۰} Konrad Zweigert

^{۱۱} Hein Kötz

همچنین مصادیق عینی همچون حوادث ترافیکی و بلایای طبیعی به‌عنوان نمونه‌های کاربردی انتخاب و مورد ارزیابی تطبیقی قرار گرفته‌اند. ابزار اصلی گردآوری داده‌ها شامل فیش‌برداری از منابع مکتوب، مقالات علمی-پژوهشی، قوانین داخلی و تطبیقی و پایگاه‌های اینترنتی معتبر بوده است. داده‌ها پس از گردآوری، در چارچوب پلان تحقیق فهرست‌بندی، طبقه‌بندی و تحلیل محتوایی شده‌اند. به‌این ترتیب، روش‌شناسی پژوهش ضمن اتکاب بر منابع معتبر علمی و حقوقی، امکان تبیین نظریه‌ای منسجم و ارائه راهکارهای عملی برای تقویت فرهنگ امداد رسانی و بازنگری در قوانین مسئولیت‌مدنی ایران و مصر را فراهم کرده است.

بحث و یافته‌های تحقیق

← اصول فرهنگ اسلامی و تعهد به نجات

۱. اصول فرهنگ اسلامی در هر دو نظام حقوقی ایران و مصر، نقش بنیادینی در ایجاد و تقویت تعهدات مسئولیت‌مدنی مرتبط با نجات دیگری ایفاء می‌کنند. این اصول، بر محور ارزش‌های نوع‌دوستی، حفظ کرامت‌انسانی و ضرورت صیانت از حیات قرار دارند و با تأثیرگذاری بر قوانین و رویه‌های حقوقی، هم ابعاد اخلاقی و هم الزامات حقوقی را پوشش می‌دهند. نتیجه این تأثیر، شکل‌گیری اعتماد اجتماعی به‌عنوان رکن کلیدی در روابط میان شهروندان و نهادهای حقوقی است؛ به‌گونه‌ای که اقدام افراد در شرایط اضطراری، نه تنها یک تکلیف اخلاقی بلکه مسئولیتی اجتماعی و حقوقی محسوب می‌شود. طوری که نخست، آیات قرآنی همچون آیه ۳۲ سوره مائده و آیه ۸۳ سوره بقره، مبنای الزام به نجات جان دیگری را فراهم کرده‌اند. در ایران، این آیات در فقه امامیه به‌عنوان پشتوانه‌ای برای مسئولیت‌مدنی تفسیر می‌شوند؛ به‌گونه‌ای که ماده ۱ قانون مسئولیت‌مدنی (۱۳۳۹ شمسی)، با استناد به چنین مبانی دینی، امکان تحمیل مسئولیت به افرادی را که از کمک به دیگران خودداری کرده‌اند، فراهم می‌سازد. در مصر، همین آیات در کنار ماده ۲۴۲ قانون کیفری، به شکل الزام‌آور و با ضمانت اجرای کیفری به کار گرفته شده‌اند. این تفاوت نشان می‌دهد که در ایران نقش اخلاقی آیات پررنگ‌تر است، در حالی که در مصر با پیوند آن‌ها به قوانین کیفری، اعتماد اجتماعی از رهگذر ضمانت اجرای حقوقی تقویت می‌شود. دوم، قاعده احسان به‌عنوان یکی از مهمترین اصول اسلامی، در هر دو کشور موجب کاهش نگرانی از تبعات حقوقی اقدامات خیرخواهانه می‌شود. این قاعده با معافیت امدادگران از مسئولیت‌مدنی در صورت بروز خسارت غیرعمدی، افراد را به مشارکت فعال در امداد رسانی تشویق می‌کند. در ایران، فقه امامیه از این قاعده برای حمایت از نیت خیرخواهانه استفاده می‌کند، اما چارچوب‌های قانونی صریح کمتری دارد. در مصر، پیوند این قاعده با ماده ۱۶۹ قانون مدنی، ابزار حقوقی قوی‌تری برای حمایت از امدادگران ایجاد کرده است. این رویکرد در مصر اعتماد شهروندان به عدالت حقوقی را افزایش داده و در ایران بیشتر در سطح اخلاقی-اجتماعی باقی مانده است. سوم، قاعده اطلاع مضطر و التماس لقیط بعد اجتماعی تعهد به نجات دیگری را آشکار می‌سازند. این اصول، هم در ایران و هم در مصر، بر ضرورت یاری‌رسانی به نیازمندان و حمایت از کودکان بی سرپرست دلالت دارند. در ایران فقدان جرم‌انگاری صریح ترک یاری‌رسانی باعث محدودیت در اجرای عملی این قواعد شده است، و در مصر با پیوند این اصول به قوانین مدنی و کیفری، زمینه‌ای روشن‌تر برای الزام قانونی فراهم آمده است. این امر در جامعه مصر موجب ارتقای اعتماد عمومی به قانون در مواقع بحران شده، در حالی که در ایران، اعتماد اجتماعی بیشتر برپایه ارزش‌های اخلاقی و فرهنگی بازتولید می‌شود. در مجموع، مطالعه تطبیقی نشان می‌دهد که اصول فرهنگ اسلامی در هر دو کشور نقشی محوری در ایجاد تعهدات مسئولیت‌مدنی برای نجات دیگری ایفاء می‌کنند، اما میزان پیوند آن‌ها با سازوکارهای حقوقی متفاوت است. در ایران، تأکید بیشتر بر بعد اخلاقی و فرهنگی این اصول است که اعتماد اجتماعی را از طریق ارزش‌های درونی دین تقویت می‌کند. در مقابل، در مصر، پیوند عینی میان این اصول و قوانین کیفری و مدنی، اعتماد اجتماعی را از رهگذر ضمانت‌های حقوقی و نهادهای سازشی قانونی تحکیم می‌نماید.

← مسئولیت‌مدنی در عدم نجات مبنی بر اعتماد اجتماعی

۲. مسئولیت‌مدنی در عدم نجات دیگری در شرایط اضطراری یکی از مهمترین موضوعات حقوقی و اجتماعی است که هم ریشه در اصول فقه اسلامی دارد و هم در قوانین مدنی و کیفری ایران و مصر جایگاه قانونی یافته است. این مسئولیت زمانی مطرح می‌شود که فردی با توانایی و فرصت کمک، از اقدام خودداری کند و ترک فعل او به ضرر دیگری منجر شود. تحلیل تطبیقی

نشان می‌دهد که نحوه اجرای این مسئولیت، باتوجه به پیوند آن با اصول اسلامی و تضمین اعتماد اجتماعی، در ایران و مصر متفاوت است. در نظام حقوقی ایران، مسئولیت مدنی در عدم نجات دیگری براساس ماده ۱ قانون مسئولیت مدنی (۱۳۳۹ شمسی)، و اصول فقهی مانند قاعده «لاضرر»، تعریف می‌شود. برای تحمیل مسئولیت، شرط اصلی باید محقق شود: وجود ضرر قابل جبران، ترک فعل زیان‌بار، و رابطه سببی بین ترک فعل و ضرر وارده. این چارچوب حقوقی با ارزش‌های اسلامی نظیر «حفظ نفس» و «تسبیب»، همخوانی دارد و هدف آن تقویت فرهنگ مسئولیت‌پذیری و اعتماد اجتماعی در میان شهروندان است. فقدان قوانین کیفری صریح برای جرم‌انگاری ترک اقدام، چالش‌های اجرایی ایجاد کرده و نقش آموزش عمومی و فناوری‌های مدرن، مانند سیستم‌های هشداردهنده و اپلیکیشن‌های امدادی، برای تقویت اعتماد اجتماعی و اثبات مسئولیت برجسته می‌شود. در نظام حقوقی مصر، ماده ۱۶۹ قانون مدنی (۱۹۴۸ میلادی)، مسئولیت مدنی ناشی از عدم نجات را تنظیم می‌کند و ماده ۲۴۲ قانون کیفری عدم اقدام در شرایط اضطراری را جرم‌انگاری کرده است. به‌مانند ایران، شرط وجود ضرر، ترک فعل زیان‌بار و رابطه سببی برقرار است، اما با ضمانت‌های اجرایی قوی‌تر و ابزارهای قانونی صریح‌تر. این سازوکار، اعتماد اجتماعی را تقویت کرده و شهروندان را به مشارکت فعال در امدادرسانی تشویق می‌کند. همچنین در مصر، بهره‌گیری از فناوری‌های نظارتی، سیستم‌های هشداردهنده و آموزش عمومی مؤثرتر از ایران، فرایند اثبات مسئولیت و اجرای عدالت را تسهیل می‌کند. تطبیق تطبیقی نشان می‌دهد که در هر دو کشور اصول اسلامی، به‌ویژه قاعده «لاضرر» و «حفظ نفس»، پایه اخلاقی مسئولیت مدنی در عدم نجات دیگری را شکل می‌دهند. با این تفاوت که در ایران، محوریت بیشتر بر ارزش‌های اخلاقی و تقویت اعتماد اجتماعی از طریق آموزش و فرهنگ است، در مصر، ترکیب این اصول با قوانین مدنی و کیفری و زیرساخت‌های فناوری، اجرای عملی مسئولیت مدنی را تضمین کرده و اعتماد اجتماعی را به‌طور عینی تقویت می‌نماید. در نتیجه، پیوند اصول فرهنگ اسلامی با مسئولیت مدنی، چه در ایران و چه در مصر، نقش محوری در ایجاد اعتماد اجتماعی و ارتقای فرهنگ امدادرسانی دارد و استفاده از فناوری و آموزش عمومی می‌تواند شکاف‌های اجرایی را کاهش دهد.

← مصادیق نجات در شرایط اضطراری

۱- مصادیق مسائل نجات دیگری در شرایط اضطراری در ایران و مصر شامل موقعیت‌هایی است که واکنش سریع، هماهنگی با اصول فقهی و رعایت مسئولیت مدنی را می‌طلبند. این مصادیق نه تنها اهمیت تعهد به نجات دیگری را نشان می‌دهند، بلکه چالش‌های اجرایی و نیاز به آموزش عمومی و فناوری را برجسته کرده و نقش اعتماد اجتماعی را تقویت می‌کنند. حوادث ترافیکی یکی از شایع‌ترین موقعیت‌هایی است که مسئولیت مدنی ناشی از ترک اقدام را مطرح می‌کند. در ایران، ماده ۱ قانون مسئولیت مدنی (۱۳۳۹ شمسی)، افراد را در شرایطی که از کمک به مصدومان خودداری می‌کنند مسئول می‌داند. این ماده در کنار قاعده فقهی «وجوب دفع ضرر»، موجب می‌شود افراد ضمن رعایت اصول اخلاقی اسلامی، در راستای مسئولیت مدنی عمل کنند و اعتماد اجتماعی را تقویت نمایند. در مصر، ماده ۲۴۲ قانون کیفری ترک اقدام در حوادث ترافیکی را جرم‌انگاری کرده و ماده ۱۶۹ قانون مدنی مسئولیت مدنی را پشتیبانی می‌کند. فقدان آموزش عمومی درباره امداد اولیه، مانند احیای قلبی-ریوی، می‌تواند مشارکت فعال افراد را محدود کند؛ استفاده از اپلیکیشن‌ها و فناوری‌های امدادی می‌تواند این شکاف را پر کند. بلایای طبیعی مانند زلزله و سیل، نمونه‌ای دیگر از مصادیق نجات دیگری هستند که مسئولیت مدنی و اصول اسلامی باهم همپوشانی دارند. در ایران، طبق ماده مذکور می‌تواند افراد را ملزم به کمک به قربانیان کند، درحالی که فقدان زیرساخت‌ها و ترس از مسئولیت حقوقی مانع مشارکت می‌شود. در مصر، طبق ماده‌های ذکر شده در پژوهش (کیفری، مدنی)، این تعهد را تقویت می‌کنند. اصول فقهی مانند «حفظ نفس»، انگیز، اخلاقی برای امدادرسانی فراهم می‌آورند و زیرساخت‌های فناوری، مانند سیستم‌های هشداردهنده و پهپادهای امدادی، امکان اقدام سریع را افزایش می‌دهند و اعتماد اجتماعی را ارتقاء می‌بخشند. حوادث صنعتی شامل انفجارها و نشت مواد شیمیایی، به دلیل پیچیدگی و خطر بالا، نمونه‌ای از ضرورت تعهد مسئولیت مدنی هستند. در ایران، برحسب ماده ۱ قانون مسئولیت مدنی (۱۳۳۹ شمسی)، می‌تواند مسئولیت ناشی از ترک اقدام را اعمال کند. در مصر، ترکیب ماده ۲۴۲ کیفری و ماده ۱۶۹ مدنی این تعهد را تضمین می‌کند. این رویکرد با قاعده فقهی «دفع ضرر محتمل»، هماهنگ است و آموزش عمومی و فناوری‌های نوین مانند سنسورهای تشخیص خطر می‌تواند مشارکت و پاسخ سریع را بهبود بخشد. حوادث پزشکی مانند سکنه‌های قلبی یا صدمات ناگهانی نمونه‌ای دیگر از مصادیق نجات دیگری

هستند که مسئولیت‌مدنی و اصول اسلامی در آن‌ها نمود پیدا می‌کند. در ایران، طبق ماده افراد توانمند در انجام اقدامات اولیه پزشکی را ملزم به اقدام می‌داند. در مصر، برحسب لزوم ماده قانون کیفری و قانون مدنی این مسئولیت را تقویت می‌کند. قاعده فقهی «حفظ نفس»، و آموزش عمومی درباره احیای قلبی-ریوی و استفاده از اپلیکیشن‌های آموزش شی، هم امکان اقدام سریع را فراهم می‌کنند و هم اعتماد اجتماعی را در جامعه تقویت می‌نمایند.

← تقصیر در عدم نجات

ل. تقصیر در عدم نجات دیگری یکی از ارکان اصلی مسئولیت‌مدنی است که در ایران و مصر با معیارهای متفاوتی سنجیده می‌شود و هم‌زمان با اصول فقهی اسلامی و اعتماد اجتماعی مرتبط است. در ایران، ماده ۱ قانون مسئولیت‌مدنی (۱۳۳۹ شمسی)، تقصیر را به‌عنوان عمد یا سهل‌انگاری تعریف می‌کند. تقصیر زمانی محقق می‌شود که فرد با آگاهی از خطر و توانایی اقدام، از کمک به شخص در شرایط اضطراری خودداری کند. برای مثال، در یک حادثه رانندگی، فردی که توانایی کمک به مصدوم را دارد اما به دلیل ترس از مسئولیت حقوقی اقدامی نمی‌کند، مشمول تقصیر است. این رویکرد با قاعده فقهی «تسبیب»، همخوانی دارد. یکی از چالش‌های اصلی ایران، فقدان معیارهای عینی برای ارزیابی توانایی فرد و محدودیت دسترسی به فناوری در مناطق محروم است. استفاده از فناوری‌های نوین، مانند دوربین‌های مدار بسته، پمپ‌های امدادی و اپلیکیشن‌های ثبت حوادث، می‌تواند فرآیند اثبات تقصیر را تسهیل کند. آموزش عمومی درباره تبعات حقوقی ترک اقدام نیز نقش مؤثری در تقویت اعتماد اجتماعی و فرهنگ امدادسانی دارد. در مصر، ماده ۱۶۹ قانون مدنی و ماده ۲۴۲ قانون کیفری (۱۹۴۸ میلادی)، معیارهای مشابهی برای ارزیابی تقصیر ارائه می‌دهند، اما قوانین کیفری مصر صریح‌تر و سخت‌گیرانه‌تر هستند. برای مثال، در یک حادثه آتش‌سوزی، فردی که توانایی تماس با نیروهای امدادی را دارد اما اقدامی نمی‌کند، به‌خاطر سهل‌انگاری، مشمول تقصیر است. این رویکرد با قاعده فقهی «لا ضرر»، هماهنگ است. زیرساخت‌های پیشرفته‌تر در مناطق شهری مصر، فرایند اثبات تقصیر را آسان‌تر کرده است، اما در مناطق محروم، کمبود فناوری همچنان یک مانع است. توسعه سیستم‌های نظارتی و آموزش عمومی می‌تواند اجرای این معیارها را تسهیل کند و اعتماد اجتماعی را تقویت نماید. یکی از جنبه‌های نوین تطبیق تقصیر در هر دو کشور، استفاده از فناوری برای ثبت شواهد و اثبات ترک اقدام است. در ایران، قانون مسئولیت‌مدنی امکان استفاده از شواهد دیجیتال را فراهم می‌کند، اما دسترسی محدود به فناوری این فرایند را دشوار می‌سازد. در مصر، ماده ۱۶۹ مدنی و ماده ۲۴۲ کیفری این امکان را تقویت کرده‌اند. توسعه فناوری‌های امدادی، اپلیکیشن‌ها و آموزش عمومی می‌تواند به اثبات تقصیر کمک کرده و فرهنگ مسئولیت اجتماعی و اعتماد اجتماعی را در جامعه ارتقاء دهد. به‌طور خاص، مسئولیت‌مدنی در عدم نجات دیگری در شرایط اضطراری، در ایران و مصر با معیارهای متفاوتی سنجیده می‌شود، اما در هر دو کشور نیاز به هماهنگی با اصول فقهی، زیرساخت‌های فناوری و آموزش عمومی وجود دارد. مصادیق این مسئولیت شامل حوادث ترافیکی، بلایای طبیعی، حوادث صنعتی و شرایط اضطراری پزشکی است. توسعه فناوری‌های نوین و برنامه‌های آموزشی می‌تواند فرهنگ امدادسانی، رعایت مسئولیت‌مدنی و اعتماد اجتماعی را تقویت نماید.

نتیجه‌گیری و ارائه پیشنهادها

پژوهش حاضر نشان داد که اصول فرهنگ اسلامی، به‌ویژه قواعد «لا ضرر»، «احسان» و «حفظ نفس»، نقش بنیادی در شکل‌دهی و تقویت تعهدات مسئولیت‌مدنی مرتبط با نجات دیگری در شرایط اضطراری دارند. این اصول، در ایران بیشتر در بُعد اخلاقی و اجتماعی عمل می‌کنند و اعتماد اجتماعی را از طریق ارزش‌های درونی دین بازتولید می‌کنند، در حالی که در مصر با پیوند مستقیم به قوانین مدنی و کیفری، ضمانت‌های اجرایی حقوقی ایجاد شده و اعتماد اجتماعی از رهگذر تضمین قانونی تقویت می‌شود. تحلیل تطبیقی نشان می‌دهد که هر دو نظام حقوقی برای احراز مسئولیت‌مدنی به ۳ شرط اصلی وجود ضرر، ترک فعل زیان‌بار و رابطه سببی وابسته‌اند، اما تفاوت در زیرساخت‌های فناوری، آموزش عمومی و نهادهای حقوقی، کیفیت و میزان تحقق این تعهدات را متفاوت کرده است. در ایران، کمبود فناوری‌های نظارتی و ضعف آموزش عمومی مانع از اجرای کامل مسئولیت‌ها شده و تأثیر محدود قوانین مدنی بر فرهنگ امدادسانی محسوس است. در مصر، وجود قوانین کیفری صریح و زیرساخت‌های پیشرفته‌تر، شهروندان را به اقدام فعال تشویق می‌کند، اگرچه مناطق محروم همچنان با چالش‌های مشابه ایران مواجه‌اند. مصادیق عملی مانند حوادث ترافیکی، بلایای

طبیعی، حوادث صنعتی و شرایط اضطراری پزشکی، نشان‌دهنده اهمیت تلفیق اصول فقهی، قوانین مدنی و فناوری‌های نوین برای تقویت مسئولیت اجتماعی و اعتماد اجتماعی هستند. استفاده از فناوری‌های دیجیتال و اپلیکیشن‌های امدادی، همراه با آموزش عمومی، می‌تواند فرایند اثبات تقصیر و اجرای مسئولیت مدنی را تسهیل کرده و فرهنگ امداد رسانی را در جامعه ارتقاء دهد. در نتیجه، پژوهش بر ضرورت بازنگری و تکمیل چارچوب‌های قانونی ایران به منظور جرم‌انگاری صریح ترک اقدام، تقویت آموزش عمومی و توسعه فناوری‌های امدادی تأکید دارد. همچنین در مصر، گسترش زیرساخت‌های فناوری به مناطق محروم و آموزش مهارت‌های امدادی می‌تواند تحقق کامل تعهدات مسئولیت مدنی و اعتماد اجتماعی را تضمین کند. در سطح نظری، یافته‌ها نشان می‌دهند که تلفیق اصول فرهنگ اسلامی با ابزارهای حقوقی و فناوری‌های نوین، می‌تواند ضمن تقویت اعتماد اجتماعی، مسئولیت‌پذیری شهروندان و هم‌بستگی اجتماعی را افزایش داده و خسارت‌های انسانی و حقوقی ناشی از ترک فعل را کاهش دهد.

منابع

- احمدزاده‌باز، سیدعبدالمطلب. مهریار، محمد. (۱۳۹۶). *مطالعه تطبیقی مسئولیت مدنی ناشی از مالکیت بر اشیاء و عوامل رفع آن در حقوق ایران و مصر*. دوفصلنامه علمی پژوهشی-حقوق تطبیقی، دوره ۴، شماره ۲؛ (پیاپی ۸)، ۷۳-۸۸.
- بشارتی‌هولاسو، مرتضی. سپهرنیا، رزیتا. رضایی، علی‌اکبر. قیومی، عباسعلی. قدمی، محسن. (۱۴۰۲). *سناریوهای آینده وضعیت اعتماد اجتماعی در سال ۱۴۰۴*. فصلنامه علمی پژوهشی-مطالعات بنیادین و کاربردی جهان اسلام، دوره ۵، شماره ۴؛ (پیاپی ۱۸)، ۷۹-۱۰۹.
- بهادری‌چهرمی، محمد. شکرالهی، علی. (۱۴۰۳). *نظارت شرعی بر قوانین و مقررات در نظام حقوقی مصر و ایران*. فصلنامه علمی پژوهشی-دانش حقوق عمومی، دوره ۱۳، شماره ۲؛ (پیاپی ۴۴)، ۱۷۷-۲۰۱.
- پناهی، سعیده. (۱۳۹۴). *مسئولیت مدنی بدون رابطه سببیت*. چاپ‌اول، تهران: انتشارات با من.
- ثانی‌پور، سمیه. (۱۴۰۴). *نفع در دعاوی مدنی در حقوق ایران و مصر*. چاپ‌اول، یاسوج: انتشارات و کلا.
- حسینی، سیدحبیب. (۱۴۰۰). *مسئولیت اجتماعی، محدودیت‌ها و درماندگی‌ها*. چاپ‌اول، تهران: انتشارات گروه آموزشی مدرس، ستجش و دانش.
- خیری، حسن. (۱۴۰۱). *مسئله اعتماد اجتماعی در نظام اجتماعی اسلام*. فصلنامه علمی پژوهشی-پژوهش‌های اخلاقی، دوره ۱۲، شماره ۲؛ (پیاپی ۴۷)، ۲۶۵-۲۸۱.
- دینداری، الهام. ایروانی، محمدرضا. (۱۳۹۲). *اعتماد اجتماعی*. چاپ‌اول، تهران: انتشارات سخنوران.
- سنهوری، عبدالرزاق احمد. (۲۰۰۹). *لوسیط فی شرح القانون المدني الجديد (جلد ۱)*. چاپ‌دهم، بیروت: الحلبي الحقوقية.
- عالم‌زاده، محمد. (۱۴۰۲). *مسئولیت مدنی (جلد ۱)*. چاپ‌اول، تهران: انتشارات مجد.
- عزیزی، محمدعلی. (۱۳۹۹). *نهاد قیومیت در نظام حقوقی ایران و مصر*. چاپ‌اول، اردبیل: انتشارات نایاب.
- کرافورد، جیمز. (۱۳۹۷). *درآمدی بر حقوق مسئولیت بین‌المللی دولت‌ها*. ترجمه: محمد ستایش‌پور، چاپ‌اول، تهران: انتشارات ساحل گیسوم.
- کرافورد، جیمز. (۱۴۰۴). *مقدمه‌ای بر طرح مواد مسئولیت بین‌المللی دولت*. ترجمه: علیرضا ابراهیم‌گل، ویراستار: سودابه رسولی، چاپ‌اول، تهران: انتشارات پژوهشکده حقوقی شهر دانش.
- محسنی، فرید. جوهر، سعید. (۱۳۹۳). *ارتباط مسئولیت اجتماعی و مسئولیت کیفری تعامل یا تقابل*. فصلنامه علمی پژوهشی-پژوهش حقوق کیفری، دوره ۳، شماره ۸، ۸۷-۱۱۳.
- میرداداشی، مهدی. (۱۳۹۹). *مسئولیت مدنی مؤسسات عمومی در حقوق ایران و مصر*. چاپ‌دوم، قم: انتشارات دانشگاه مفید.
- نظری‌گزنیق، جمشید. (۱۳۹۴). *حقوق و تکالیف قیوم در حقوق ایران و مصر*. چاپ‌اول، تهران: انتشارات جاودانه: جنگل.
- هوشمندفیروزآبادی، حسین. (۱۴۰۱). *مسئولیت‌های مدنی خاص*. چاپ‌اول، قم: انتشارات پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.
- Dehdashti, Ali. (2025). *The Interplay Of Islamic Principles Of Construction In English Court: The Case Of NIOC V Crescent Petroleum*. Journal Of International Dispute Settlement, 16(1): 1-20.
- Moaddel, Mansoor. Azadarmaki, Taqhi. (2001). *The Worldviews Of Islamic Publics: The Cases Of Egypt, Iran, And Jordan*. Journal Of Comparative Sociology, 1(3-4):299-319.
- Powell, Emilia Justyna. (2015). *Islamic Law States And Peaceful Resolution Of Territorial Disputes*. Journal Of International Organization, 69(4): 777-807.

- Raisi, Ruhollah. (2024). *The Role Of Religion In The Conflicts Of Inheritance Laws In The Legal Systems Of Iran, Egypt, and England*. Journal Of Interdisciplinary Studies In Society, Law, And Politics, 3(4): 119-133.
- Soltaninejad, Mohammad. (2018). *Iran And Egypt: Emotionally Constructed Identities And The Failure To Rebuild Relations*. Journal Of World Sociopolitical Studies, 2(3): 483-506.